

УДК 327::911.3(438)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6132019.2>

Оригинални научни рад

*Милош Петровић**

Фондација Темпус, Београд

*Богдан Стојановић***

Институт за међународну политику и привреду, Београд

РЕПУБЛИКА ПОЉСКА: ИНТЕГРАЦИЈЕ МОТИВИСАНЕ БЕЗБЕДНОСНИМ ИНТЕРЕСИМА?

Сажетак

Овај рад анализира међународну позицију и понашање Пољске као чланице Европске уније и НАТО. Кроз евроатлантску димензију своје политике Пољска је унапредила положај у централно-источној Европи, што јој је омогућило стабилност и високе стопе економског раста. Аутори рада полемишу да је ступање у те организације представљало потврду европског идентитета, али и безбедносну потребу, усмерено ка трајном одвраћању Русије од уплива у своје послове. Приликом анализе два петогодишња стратешка документа спољне политике Пољске уочен је несклад између учешћа у интегративним процесима, где Варшава селективно приступа домену евроинтеграција док уједно

* Доктор политичких наука и саветник у Фондацији Темпус.

** Истраживач-сарадник. Рад представља део научног пројекта "Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивање положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни, економски, правни и безбедносни аспекти" који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179029) а реализује Институт за међународну политику и привреду у периоду од 2011. до 2018. године.

продубљује евроатлантске процесе. Рад настоји да покаже да Варшава међувладиним методом одлучивања покушава да увећа утицај у региону и ограничи утицај Русије као стратешког ривала који жели да поврати своју регионалну доминацију. Делује да су актуелни политички односи Москве и Варшаве вођени логиком теорије игара, где свака од њих унапређење регионалног утицаја перципира као неопходност ради побољшања међународног статуса и безбедности. Имајући у виду дугогодишњу позиционираност Пољске у поменутиим организацијама и уназађивање односа евроатлантске заједнице са Русијом, из актуелног контекста делује да би Варшава могла да буде један од “проблематичних” чинилаца у домену нормализације односа Запада са Москвом.

Кључне речи: стратегија, Европска унија, НАТО, односи, спољна политика, безбедност, интерес.

1. ПОЉСКИ “ПОВРАТАК У ЕВРОПУ”: INTEGRATIO SINE QUA NON

Јуна 1989. године одржани су избори за пољски парламент који ће исходovati инаугурисањем прве некомунистичке владе у једној од некадашњих чланица Варшавског пакта, вођене премијером Тадеушом Мазовјецким.¹ Свега неколико месеци касније десиће се низ друштвено-политичких преврата; источноевропска “јесен нација” исходоваће напуштањем социјализма као концепта развоја. У Мађарској је 1991. године на састанку земаља-потписница Споразума о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи званично објављено укидање „Варшавског пакта“. Као земља прве некомунистичке владе, одакле је потекао и покрет “Солидарност” - симбол тежњи за превазилажењем социјалистичког поретка и инспирација за борбу за унапређење слобода - Пољска је све више перципирана као најутицајнија земља региона.

¹ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Poland, *Poland joined NATO 15 years ago*, Internet, https://www.msz.gov.pl/en/news/poland_joined_nato_15_years_ago, 01/06/2019.

Пољске власти приближаваће западним организацијама поставиле су као приоритете; од почетка реформи приступљено је темељном преобликовању економије по моделу “шок терапије” Лешека Белцеровича, чиме је настојано да се током свега неколико година драстично ограничи државни удео у привреди у корист либералног тржишног модела. Премда контроверзни по оштрим методама које су исходовале наглим затварањем великог броја државних предузећа, раста незапослености и повећања јазу у односу на сиромашнији део друштва, “шок терапија” се у доста аспеката показала успешном у превазилажењу наслеђа командне привреде, релативно брзом изласку из рецесије и повратку на високе стопе раста већ неколико година након распада Савета за узајамну економску помоћ (Комекон).²

Постсоцијалистички представници Пољске, Мађарске и Чехословачке 1991. основали су Вишеградску групу, с циљем да унапреди политичку, економску и другу сарадњу, која ће временом прерасти у форум за размену искустава и подршку у евроинтеграцијама. Ова платформа постаће симбол обновљеног средњеевропског региона, који је поново настао као геополитичка чињеница након пола века интеграције унутар источноевропских безбедносних, економских и политичких образаца. Нова-стара “средња Европа”, је у погледу реформи у многим областима била предвођена Варшавом, која је била мотивисана да се што брже дистанцира од источне Европе. С друге стране, интегративни процеси, имајући у виду величину, политички, економски и безбедносни значај Пољске, без те земље као предводнице можда не би ни били у тој мери успешни. Пољска је била неопходна за завршетак политичке и безбедносне архитектуре средње Европе, при чему је имала подршку не само западноевропских земаља, већ и САД.

Пољска је свој “европски” уговор о придруживању потписала већ 1991. године, поднела захтев за чланство 1994. године а 4 године касније отпочела приступне преговоре са Европском унијом. Паралелно је текао и приступни процес у НАТО. Упркос уверавањима америчког државног секретара Џејмса Бејкера тадашњем совјетском лидеру Михаилу

2 Simon Johnson, Gary Loveman, “Starting Over: Poland After Communism”, *Harvard Business Review*, 1.3.1995.

Горбачову да се та војна алијанса неће ширити источније од (источно)немачке границе тј. додатно ближити границама данашње Русије, већ 1997. године на Мадридском самиту упућен је позив Пољској, Чешкој и Мађарској да приступе Алијанси. Приступање је званично окончано на церемонији у месту симболичног назива Индепенденс у Мисурију, свега пар недеља уочи кампање бомбардовања СРЈ.³ Улазак Пољске у НАТО подржан је огромном већином од 409 посланика у Сејму, уз свега седморо који су били против.⁴

Евроатлантска безбедносна структура тиме је добила нове источне границе, које су сада директно додиривале некадашње водеће совјетске републике. Док европске амбиције можда нису биле толико контроверзне, евроатлантска путања и чланство поменутих земаља забринули су Русију. Политички мислилац Џорџ Кенан сматрао је да је ширење НАТО ка истоку исхитрено; ипак, Клинтонова администрација је тада видела повољан тренутак за интеграцију средње Европе.⁵ Министар одбране Грачев упозорио је пољске лидере да његови сународници ширење НАТО виде као “чудовиште усмерено против Русије”.⁶ Ипак, Пољска је наставила да се у евроатлантским круговима залаже за што скорије учлањење Словачке, која је због кашњења у реформама и политичких разлога приступила НАТО 2004. године.⁷

Варшава је усвајањем европских тековина радила и на приближавању Бриселу; на састанку Европског савета у Луксембургу 1997. године отворени су приступни преговори са ЕУ, а мање од пет година касније, потписан је приступни споразум. Као неопходан део “повратка у Европу”, велики део Пољака је на референдуму о чланству са 77% подржао пријем земље у ЕУ 2004. године. Наклоњено јавно мњење, дугогодишње ангажовање и воља политичких елита за применом европских

3 Grzegorz Kozłowski, “20 years of the Czech Republic, Hungary and Poland in NATO: Yesterday, Today and Tomorrow”, *Diplomaatia*, International centre for defense and security, Tallin, 188/2019, стр. 7.

4 Исто, стр. 8.

5 Benn Steil, *Russia's Clash With the West Is About Geography, Not Ideology*, <https://foreign-policy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/>, 02/06/2019.

6 Исто.

7 Anna Antczak-Barzan, „Conditions of Poland's foreign and security policy within the EU and NATO environment“, *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, Catholic University of Lublin, Lublin, 1-2/2015, стр. 137-138.

норми, али и извесност приступања и расположење унутар ЕУ које је поговодало “уједињењу континента”, чинили су бриселски метод условљавања успешним у земљама попут Пољске.⁸

Учлањењем у НАТО и ЕУ Пољска је испунила основне геостратешке приоритете који су диктирали њене реформске процесе током претходних 15 година, након чега је као чланица тих организација почела да утиче и на доношење одлука, на линији својих националних интереса. Чланство Пољске је пресудно утицало на њено међународно позиционирање и на њене потоње односе са другим актерима.⁹

2. ЧЛАНИЦА (ЕВРО)АТЛАНТСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ: ИЗМЕЂУ БРИСЕЛА И ВАШИНГТОНА

Осим ступања у зону Шенгена, у годинама које су уследиле уласку у ЕУ пољске владе нису показале велики ентузијазам за продубљивањем евроинтеграција; примера ради, усвајање евра се ни након 15 година чланства озбиљно не разматра. То је последица и чињенице да је европски инструмент условљавања након завршетка приступног процеса престао да буде толико подстицајан за реформе. Премда европске институције условљавају и своје државе-чланице (нпр. ограничавањем или дужим прелазним периодима за пуноправно учешће у појединим доменима), мотивација многих земаља за реформама је опала по ступању у чланство, што је видљиво на примеру стања владавине права у Пољској, о чему ће бити више речи даље у тексту.

У годинама по приступању, пољске владе су почеле себе да посматрају као представника мањих и средњих држава Уније.¹⁰ Владе су се тако противиле појединим мерама које би имале за циљ дубљи степен интеграција у Унији, као нпр. измене у процесу доношења одлука на основу квалификоване

8 Маја Ковачевић, „Ограничења трансформативне моћи Европске уније и Западни Балкан“, *Међународни проблеми*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, бр. 1/2019, стр. 28.

9 Agnieszka Bieńczyk-Missala, „Poland’s foreign and security policy: main directions“, *UNISCI Journal*, UNISCI, Madrid, No. 40/2016, стр. 103.

10 Piotr Maciej Kaczyński, „Poland in Europe: disappointment or merely hiccup?“, *Elcano Working paper*, Real Instituto Elcano, Madrid, No. 3/2019, стр. 21.

већине у неким областима, или смањења броја комесара (који се и даље сматрају као нека врста делегата сваке чланице).¹¹ Временом је Варшава изгубила интересовање за многе аспекте дубљих интеграција, аргументујући то потребом да сачува сувереност и своје националне интересе.

У периоду од 2012-2016. године званични спољно-политички циљеви Пољске били су: јачање земље упоредо са политичким снажењем Уније, очување стабилног и предвидивог трансатлантског савезништва, јачање регионалних иницијатива, развојна сарадња и подршка демократској трансформацији, као и повезивање са дијаспором и јачање међународног присуства.¹² Пољска сматра да ЕУ политички може ојачати охрабривањем економске и друге конкурентности, али и снажењем солидарности (смањивања разлика између богатијих и сиромашнијих региона, побољшање доступности пољопривредних и других фондова, борбе против климатских промена итд.), као и отворености (продубљивање сарадње са трећим земљама, што обухватније ширење на Западни Балкан и земље постсовјетског простора).¹³ Пољска се селективно залаже за снажење ЕУ, у оквиру принципа солидарности однос према мигрантима – што је врло важна тема за Брисел - заузима периферно место, те се у стратегији спомиње свега 5 пута, и то у негативном контексту (креирање система контроле, неопходност смањивања ризика од тероризма, неугрожавање националних интереса и сувереног одлучивања итд.). Таква терминологија одраз је неоконзервативних трендова који су уочљиви широм средње Европе.

Пољска се залаже за развој Уније независних држава, а не европску федерацију.¹⁴ Док разлике између, поједностављено речено, суверенистичког, централно-источног дела и проунионистичког, западног дела ЕУ раније нису биле толике, данас се Пољска у политичком дискурсу поима као земља чије се учешће у Унији у доменима попут правосуђа везује за проблеме у поштовању и примени комунитарних норми.

11 Agnieszka Bieńczyk-Missala, „Poland’s foreign and security policy: main directions“, нав. дело, стр. 103.

12 Polish foreign policy priorities 2012-2016, Ministry of Foreign Affairs, 2012, стр. 6.

13 Исто, стр. 9-11.

14 Agnieszka Bieńczyk-Missala, „Poland’s foreign and security policy: main directions“, нав. дело, стр. 104.

Тако је Европска комисија, након више година упозоравања, 2018. године затражила од Европског суда правде да се изјасни (и уведе привремене мере до изрицања коначне пресуде) око потенцијалног угрожавања независности правосуђа услед усвајања Закона о Врховном суду, који би могао да преко трећине актуелних судија примора да се пензионишу, укључујући и председавајућег судију.¹⁵ Такви кораци за Брисел представљају сигнале да гране власти потпадају под утицај високе политике. Такође, у одвојеном поступку, Европски парламент је 2019. усвојио иницијативу да се приступ кохезионим фондовима (чији је Пољска највећи корисник у ЕУ) и ниво средстава који буде на располагању директно повеже са проценом стања владавине права у државама-чланицама, што представља још један пример размимоилажења са Бриселом.¹⁶ ЕУ тиме заправо настоји да прошири домен принципа условљавања и на тај начин приволи земље попут Пољске да континуирано раде на унапређењу правне државе и да не дозволе погоршање у доменима основних права и слобода. Такви неповољни трендови нису само спецификум Пољске; земље које се суочавају са сличним изазовима у погледу владавине права попут Румуније, Мађарске и Бугарске гледају у правцу Варшаве и прате како она поступа.

Премијер Пољске Матеуш Моравјецки у ауторском тексту наводи ставке с којима би се сложили и барем још неки регионални представници: да се Брисел оглушује о независност држава-чланица и да централизација моћи није одговор на изазове, већ да се мора радити на изградњи савеза једнаких и слободних држава, које ће радити на смањивању социјалних и других разлика, и које ће ближе сарађивати на безбедности и на контроли граница.¹⁷ Развој Уније у таквим наративима се посматра у правцу сарадње држава-нација и све већој употреби међудржавног одлучивања, чиме би се свакој

15 European Commission, *Rule of Law: European Commission refers Poland to the European Court of Justice to protect the independence of the Polish Supreme Court*, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5830_en.htm, 10/06/2019.

16 Piotr Maciej Kaczyński, *Poland in Europe: disappointment or merely hiccup?* нав. дело, стр. 19.

17 Mateusz Morawiecki, *Poland's vision for Europe*, Internet, <https://www.politico.eu/article/poland-vision-for-europe-mateusz-morawiecki/>, 15/06/2019. Додатно на ову тему: Stephan Lene, *Europe's East-West Divide: Myth or Reality?* Internet, <https://carnegieeurope.eu/2019/04/11/europe-s-east-west-divide-myth-or-reality-pub-78847>, 15/06/2019.

земљи омогућило да настоји да сачува свој национални интерес (и стави га испред европског интереса ако је то неопходно). На тај начин би се, из угла Пољске, уважила и једнакост државачланица која је угрожена услед све већег концентрисања моћи у европским институцијама.

Отворено политичко размимоилажење са Бриселом је нарочито уочљиво од инаугурације актуелне конзервативне пољске владе 2015. године. И у документу који се односи на стратешке правце спољне политике Пољске за период 2017-2021, на проминентном месту је истакнута неопходност очувања независности земље (која се перципира као угрожена); такође се истиче и улога пољског наслеђа у даљем правцу развоја – значај западног хришћанства за национални идентитет, као и улога историјског сећања у разумевању савремених околности.¹⁸ Суверенистички наратив је у складу с традиционалистичким идеолошким обрасцима којима се служи влада Пољске, како у унутрашњим, тако и у спољним питањима. У европским институцијама то се манифестује залагањем за што већи обим међувладиног одлучивања, при чему Варшава има подршку држава које будуће реформе посматрају у страху од периферизације источног дела ЕУ.

За разлику од скептицизма и мањка мотивације у контексту продубљивања евроинтеграција, руководства Пољске су врло посвећене учешћу у НАТО. На први поглед то може деловати донекле необично с обзиром да се у оба случаја ради о наднационалним организацијама које захтевају приврженост заједничким циљевима, принципима и одрицање од суверених прерогатива у неким доменима. Ипак, док је ниво ангажовања у Унији чест предмет разматрања пољских влада, ограничавање нивоа учешћа у НАТО није често довођено у везу са угрожавањем националних интереса. Многе земље своје тежње за већом аутономијом у одлучивању виде управо у задржавању великих овлашћења у домену безбедносне и одбрамбене политике; ипак, Пољска учешће у НАТО сматра безбедносном гаранцијом и чак се залаже за веће јединство спрам спољних претњи. То је у великој мери одраз посебно компликоване историје односа Варшаве са источним суседима,

18 Доступно у: Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, Ministry of Foreign Affairs of Poland, 2017, стр. 5.

пре свега са Русијом. Мотивација за дубљом и већом интеграцијом унутар НАТО је опстала у Варшави, што се може појаснити жељом Пољске да настави да унапређује своје безбедносне капацитете и тако јача свој међународни положај.

Пољска се истовремено може сматрати и евроскептичном и про-атлантском земљом, што је у извесној мери парадоксално. Чак и у оквиру истих домена – спољне политике и безбедности – постоји дихотомни став: Пољска је скептична спрема већих надлежности Брисела, али се не противи већем ангажману НАТО у источној Европи (и другде), у чему активно учествује, доприноси и предлаже активности. Сарадња с НАТО се одвија без већих проблема; Пољска учествује у низу мисија и узда се у безбедносне гаранције тог савеза о заштити у случају спољног напада. Влада Пољске чак предлаже стационарање америчких трупа, за шта би издвојила до 2 милијарде долара, ради размене искустава и чвршћег повезивања са трансатлантским савезником.¹⁹

Потреба за чвршћим повезивањем са Вашингтоном (билатерално и посредством НАТО) у великој мери повезана је са перцепцијом угрожености од стране Русије. Док је сама ЕУ дуго гајила солидне односе са том земљом, почевши од ескалације украјинске кризе 2013. године кренуло се са снижавањем нивоа сарадње са Москвом, за шта су се Пољска и балтичке земље највише залагале.²⁰ Пољска западне делове постсовјетског простора посматра као важне територије за своју властиту безбедност, а простор за већи утицај Русије у том домену перципира као сигурносни ризик; таква стајалишта утичу и на артикулисање заједничких европских ставова у погледу односа са Москвом и постсовјетским државама.

Пољска има и специфично виђење постсовјетског простора; димензију Источно партнерство европске суседске политике, чије је стварање и помогла, Варшава посматра као предворје политике проширења, иако перспектива чланства за земље попут Украјине никада није званично препозната. Ипак, Пољска ту иницијативу разуме као инструмент за

19 Видети документ: Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland, Ministry of National Defense of Poland, 2018.

20 Kalev Stoicescu, „The Russian Threat to Security in the Baltic Sea Region“, *Briefing Paper*, International Centre for Defence and Security, Tallin, 1/2016, стр. 5.

европеизацију простора и сматра да перспектива чланства ипак никада није недвосмислено искључена. Поред источних партнера, Варшава суседску политику посматра и као добру платформу за подстицање демократизације у другим земљама суседства (попут земаља северне Африке и Блиског истока), премда утицај Уније ту није био посебно приметан, посебно након “Арапског пролећа”.

Начело отворености из спољнополитичке стратегије важно је и за сарадњу са САД, које Пољска види као неопходног политичко-безбедносног и економског партнера, који са ЕУ треба да допринесе решавању међународних спорова, укључујући и проблеме у односима са Русијом.²¹ Уосталом, чланство у НАТО за Пољску је био начин да се дистанцира у односу на Русију и на могуће претње са источне стране. Опадање моћи једине преостале суперсиле Варшава посматра са скепсом, сматрајући да Унија мора да унапреди свој безбедносни систем, који је комбинација НАТО ресурса и домена заједничке спољне и безбедносне политике. Ипак, има стајалишта да Пољска прецењује домет својих веза са САД и да Вашингтону такво “привилеговано партнерство” може смањити маневарски простор са Русијом који је ионако одувек био ограничен.²² И Фридман и Каплан се слажу да је Пољска важан савезник САД, али да Варшава треба да буде реалнија у погледу потенцијала за амерички интервенционизам, те да Пољска треба да се фокусира на сарадњу у унапређењу енергетске, технолошке и финансијске суверености. У овом геополитичком тренутку делује да су се интереси Пољске и САД поклопили, али када дође време за нормализацију односа са Русијом, Варшава би могла да оптерети тај процес својим “учитавањем” безбедносне ситуације. У међувремену, према стратегији 2012-2016, НАТО наставља да буде темељ пољске и европске безбедности и Варшава наставља да учествује у што већем броју мисија и да подстиче пријем нових чланица.

21 Kalev Stoicescu, „The Russian Threat to Security in the Baltic Sea Region“, *Briefing Paper*, нав. дело, стр. 12.

22 Ближе на ту тему у: Dmitry S. Bunevich, The “Strategic Thanatos” of Poland: Trapped Midway Between the Past and the Present, *Russia in Global Affairs*, Foreign Policy Research Foundation, No. 4/2018.

3. ПОГЛЕД НА ИСТОК

У другој деценији XXI века, када Варшава учешћем у европским и евроатлантским институцијама настоји да транспонује утицај, Русија се у стратегији спољне политике види као ривал који настоји да поврати своју доминацију.²³ То је и одраз историјских искустава, као и унутарполитичких разлога (попут анти-руског и суверенистичког расположења пољских влада). Државе штите своје виталне вредности (суверенитет, територијални интегритет, политичка независност, опстанак) увећањем војне и економске моћи, као и приступањем савезима.²⁴ Јачање Пољске у економском смислу примарно је остварено на основу петнаестогодишњег чланства те земље у ЕУ, током којег је БДП земље значајно увећан захваљујући апсорпцији европских фондова и интеграцији у јединствено тржиште. Паралелно с тим, током дугогодишњег чланства у НАТО су еволуирале везе са њеним државама-чланицама, а нарочито са САД, које Варшаву виде као једног од примарних европских партнера. Пољска и балтичке државе се колоквијално називају и “јастребовима”, тј. заговорницима чврстог приступа према Русији, с обзиром на њихову геополитичку позицију и угроженост у случају хипотетичке ескалације сукоба са највећим суседом.

Од анексије Крима и Севастопоља Пољска перципира да је њено безбедносно окружење значајно погоршано, те да су у питање доведени основни споразуми који деценијама гарантују европски мир.²⁵ У новој стратегији Пољска иде корак даље и наводи да амерички војни ангажман представља кључ за одржавање способности НАТО да одврати нападе и пружи одбрану у Европи, те да је пољски стратешки циљ да осигура да Алијанса задржи централну улогу у гарантовању мира.²⁶ Премда је Варшава одувек била доста посвећена НАТО интеграцијама, повећање тензија са Москвом утицало је на безбедносну дилему Варшаве и учинило је још убеђенијом у неопходност повезивања унутар НАТО са Вашингтоном

23 Ministry of Foreign Affairs, Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, нав.дело, стр. 2.

24 Саша Мијалковић, „Национална безбедност – од вестфалског концепта до постхладноратовског“, *Војно дело*, Министарство одбране, Београд, бр. 2/2009, стр. 59.

25 Ministry of Foreign Affairs, Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, нав.дело, стр. 6.

26 Исто, стр. 7.

(али и продубљивања сарадње са вишеградским земљама, као и географски ”изложеном” Румунијом).²⁷ У сарадњи са САД договорено је повећање броја стационараних америчких војника у земљи на до 6.000, чиме ће Пољска имати четврти највећи контингент у Европи поред Британије, Италије и Немачке.²⁸ Ипак, одлагање постављања антиракетног штита брине пољске званичнике, што се посматра као (превелики) обзир Запада спрема Русије.²⁹

Терминологија спољнополитичке стратегије за период 2017-2021 звучи скептично; констатује се да уместо “све ближе Уније”, будућност носи додатну поларизацију на присталице заједнице држава-нација и оне заговорнике европске наддржаве.³⁰ Поред тога, ЕУ би требало да источним суседима понуди алтернативу евроазијским пројектима сарадње које подупиरे Русија; у међувремену, НАТО и САД су стубови европске стабилности.³¹

Пољска своју позицију види као повезану са ситуацијом у преосталом делу средње и источне Европе. Сукоб у Украјини није само војно питање; осим залагања за ближе повезивање са Кијевом, Пољска је забринута због развоја гасовода Северни ток 2 који би заобилазећи обе земље требало да допреми руски гас у Западну Европу. Овај аспект Пољска види као додатно маргинализовање геостратешког значаја Украјине и тог дела Европе, што асоцира на историјске трауме. Још један додатни аспект јесу процене владе да је Пољска као резултат сукоба примила више хиљада украјинских избеглих лица, чиме је још директније постала заинтересована за превазилажење тог сукоба, мада је тај аргумент користила и за одбијање пријема расељених са Блиског истока, што је додатно пореметило односе са европским институцијама.

27 Исто.

28 *Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland*, Ministry of National Defense of Poland, нав. дело, стр. 2.

29 Anna Antczak-Barzan, „Conditions of Poland’s foreign and security policy within the EU and NATO environment“, *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, Catholic University of Lublin, Lublin, бр. 1-2/2015, стр. 150.

30 Видети фусноту бр. 30, стр. 3.

31 Исто.

4. ОД МЕЂУВЛАДИНОГ ОДЛУЧИВАЊА ДО ПРАКСЕ „ТЕОРИЈЕ ИГАРА“

Односи Варшаве са Москвом (било појединачно, или у синергији са Бриселом и Вашингтоном) могу се тумачити у контексту теорије игара. На основу међувладиног начина одлучивања у домену спољне политике ЕУ, Пољска настоји да у што већој мери утиче на формирање заједничког европског/евроатлантског става, који би критички евалуирао односе са Русијом као традиционалним ривалом. За разлику од Пољске, Русија се може сматрати значајном регионалном силом; како би на то одговорила, Варшава се служи међувладиним моделом одлучивања у доменима спољне и безбедносне политике и утиче на артикулисање заједничког става и доношење одлука у ЕУ и НАТО. Пољска настоји да за своје виђење ситуације издејствује што јачу подршку унутар тих организација, при чему у многим пољима попут миграција има подршку вишеградских партнера, као и других држава-чланица које сеprotиве продубљењу евроинтеграција у свим доменима. Утицајем на формирање ставова и одлука, од асиметричног односа моћи између Пољске и Русије, настоји се доћи до надметања „једнакијих“ страна, тј. Русије са трансатлантским организацијама чији је и Пољска члан. Уградњом својих ставова и артикулисањем одлука, посредством европских и трансатлантских институција Пољска увећава свој утицај, што чини њене интересе и аргументе јачим и видљивијим у међународном контексту.

Надметање између најмоћнијих међународних организација (у којима Пољска активно учествује као једна од већих чланица) са Русијом представља настојање Варшаве да осигура унапређење, или барем неугрожавање, својих политичких, безбедносних и других интереса. Право вета држава-чланица у спољнополитичким доменима није хипотетичка опција, већ је дуго примењиван чак и од стране мањих чланица попут Грчке (спрам некадашње Републике Македоније). Поред вето опције, и самим учествовањем у европским и евроатлантским институцијама, које се једним делом финансирају из националних буџета (при чему Пољска има један од највећих броја делегата у Европском парламенту,

одмах иза Немачке, Француске, Италије и, вероватно не још задуго, Британије), земља учествује и у дефинисању и креирању ставова и политика које се односе како на европски простор, тако и на односе са „трећим земљама“, попут Русије, или пак САД. Пољска се тако залаже за што јединственији европски приступ у доменима попут енергетике, области коју сматра ризичном у смислу ширења сарадње са Москвом. Осим тога, додатни мотив Варшаве је и да не купује најскупљи гас у Европи, већ да диверзификује своје снабдевање енергијом.³² Такође, поред „националног“ комесара, Пољска у тренутку писања овог рада има и сународника, Доналда Туска, као председника Европског савета - врховног стратешког политичког тела у Унији. Избором кандидата из Пољске се барем симболички препознао значај регионалне заступљености (мада, парадоксално, Туск није по политичком укусу конзервативне власти у Варшави, која је због његовог избора дошла у сукоб са низом чланица, укључујући чак и вишеградске земље које су гласале за његово именовање).

Пољска снажење руске моћи (било да се ради о економској, политичкој или некој другој) посматра као потенцијалну претњу, тј. као свој могући губитак, што се може посматрати кроз теоријски концепт игре са нултом сумом. Појачано истицање војне моћи Русије изазива безбедносну дилему у Варшави, те Пољска прибегава линеарном увећању трошкова за одбрану, као и учвршћивању свог положаја и већем ангажовању у НАТО.³³ Као резултат специфичног историјског искуства, географске позиције између две најугроженије земље Европе (Русије и Немачке), али и идеолошких, културолошких и других размимоилажења, Варшава снажење Москве посматра као губитак. У моделу нулте суме, губитак једне стране представља добитак за другу. Ту се заправо ради о стратешком надметању са високим улозима: јачање НАТО и ЕУ на руским границама брине Русију барем колико и јачање евроазијских концепата развоја дуж пољских граница.

Може се рећи да су током претходне деценије постојале назнаке постојања кооперативне игре између ЕУ, НАТО и

32 Agnieszka Bieńczyk-Missala, „Poland’s foreign and security policy: main directions“, *UNISCI Journal*, нав.дело, стр. 106.

33 *Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland*, Ministry of National Defense of Poland, нав.дело, стр. 9.

Русије, у оквиру које је Москва важила за стратешког партнера у неким областима, али уз свест да се ипак ради о регионалној сили која има своје виђење међународних односа. За успешне примере сарадње важили су Савет НАТО-Русија, као и у партнерски споразум са ЕУ. Међутим, услед улоге Русије у продубљивању украјинске кризе и различитих интереса у том простору, Москва и споменуте међународне организације су се отуђиле; Савет НАТО-Русија привремено је обустављен а потом сведен на повремену размену информација, док је партнерски споразум са ЕУ у одређеним аспектима суспендован у оквиру таргетираних санкција које се периодично пооштравају.

Криза у Украјини пореметила је статус кво који је постојао у тој земљи и начинило је главним субјектом раздора између Русије и Запада услед супротстављених виђења тог подручја. Док је Москва настојала да обезбеди укључивање Кијева у евроазијске интегративне токове, Брисел је поручивао да Украјина не може да продуби сарадњу ако не одустане од јачања економских, политичких и других веза са Русијом. Заоштравање политичке ситуације у Украјини и продубљивање сукоба у тој земљи антагонизовало је односе Москве и Брисела, при чему је Варшава остала један од најистакнутијих заговорника што брже и што дубље интеграције Украјине унутар евроатлантских структура, и уједно као велики критичар руских безбедносно-политичких пројеката у источној Европи. Отцепљивање Крима и потписивање партнерског споразума Украјине са ЕУ представљали су врхунац некооперативне игре између две стране, иако се односи од тада нису посебно поправили, па се чак и даље продужавају и надграђују европске санкције спрам Москве.

Ипак, да се неке ствари мењају, бар на међувладином нивоу, показује изградња гасовода Северни ток 2 од Русије до Немачке, којим су заобиђене Пољска, балтичке државе и Украјина. Премда се од председника Европског савета Туска може чути да Северни ток 2 није у европском интересу, Немачка наставља да подржава пројекат који осигурава додатни транспорт гаса, мимо Украјине, која је традиционално чвориште за пренос тог енергента. Поред маргинализације Украјине, пољске власти се питају у вези са стварним дOMETИМА санкција према Русији. То побуђује безбедносно питање: будући да се

Крим, Севастопол и исток Украјине претварају у замрзнути конфликт, шта гарантује да се у окружењу нешто слично неће поновити кроз неколико година? Мада је интегритет Пољске формално гарантован безбедносним клаузулама чланства у НАТО и ЕУ, пример најближег пољског суседа, Украјине, показује да безбедносне дилеме Варшаве имају барем неког основа и да ће захваљујући њеној геополитичкој позицији у средње-источном делу континента наставити да посматра регион и своју улогу великим делом на основу властите перцепције безбедности.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Међународна позиција Пољске је еволуирала упоредо с њеним интегративним процесима у ЕУ и НАТО. Након достизања примарног стратешког циља у виду чланства, ентузијазам Варшаве за продубљивањем евроинтеграција је опао, посебно у доменима који се односе на правосуђе, али и у погледу спољних и безбедносних питања, попут учешћа у иницијативи пријема миграната с Блиског истока. Варшава данас важи за једног од водећих противника идеје о реформисању Уније која би била по моделу концентричних кругова, сматрајући да би веће диференцирање интеграције допринело фрагментисању Уније пре него њеном бољем функционисању. Уласком у чланство Уније је умањена мотивација Варшаве за даљим реформама, док принцип условљавања у држави-чланици више није био једнако ефикасан колико током приступног тока. Ипак, упркос идеолошким и другим размимоилажењима, Пољска се убраја међу највеће чланице Уније и њено присуство у европским институцијама не може бити лако занемарено, посебно кад и друге чланице имају легитимно изабрана конзервативна руководства.

С друге стране, мотивација за дубљом интеграцијом унутар НАТО јесте опстала у Варшави, што се може појаснити жељом Пољске да унапређењем својих безбедносних капацитета ојача свој међународни положај, примарно спрам Русије, коју је одувек посматрала као претњу. Русија се од партнера Уније развила у стратешког ривала, што је утицало и на ентузијазам Варшаве за већим ангажовањем у Алијанси.

Гаранције које нуди чланство у НАТО, као и све ближи односи са Вашингтоном, представљају безбедносни приоритет имајући у виду компликовану историју односа са Русијом.

Начин на који Пољска посматра присуство и улогу Русије у источноевропском простору може се ближе појаснити кроз призму теорије игара, односно, кроз игру с нултом сумом, у оквиру које се политичко, економско или војно јачање Москве перципира као властито слабљење. Чланство у ЕУ и НАТО Пољска користи како би „обуздала“ јачање Русије и ограничила њен утицај у суседству, као и у Унији (нпр. залагањем за ограничавање енергетске сарадње, за поштрење економских и политичких санкција итд.). Варшава се служи својим чланством како би могла да у што „убедљивије“ демонстрира своју увећану моћ спрам стратешког ривала. Премда се „тврда моћ“ Пољске и Русије не може поредити, комбинована политичко-војна моћ ЕУ и НАТО у случају било каквог угрожавања суверенитета Пољске представљала би озбиљан безбедносни ризик чак и за војну силу попут Русије. Пољске интеграције великим делом су биле мотивисане дистанцирањем од Москве, што делује као да ће остати константа спољне политике Варшаве.

Односи између ЕУ, НАТО (и посредно Пољске као чланице) са Русијом су у многим областима ограничени или обустављени услед украјинске геополитичке кризе. Ипак, више од пола деценије по избијању кризе, није дошло до војног сукоба између ЕУ, НАТО и Русије, већ делује да исток Украјине прераста у замрзнути сукоб. Међутим, пут до нормализације односа са Москвом је дугачак, имајући у виду неопходност трајног унапређења стања у одметнутим украјинским областима и адресирање кримске анексије, што се не назире. Пољска ни убудуће неће бити попустљива у релаксирању односа са Русијом. Пре је извесно да ће Варшава, вероватно са балтичким суседима, да инсистира на што стриктнијем условљавању Москве како би се могло разматрати, за почетак, суспендовање даљег поштравања санкција, и то из бар два разлога: како би показала да је њена међународна позиција ојачала (у сврху „одвраћања“ Русије), те да би покушала да утиче на креирање источноевропског региона са што мање руског утицаја.

Имајући у виду да је то регион одакле је и сама руска држава потекла и у којем је имала традиционално јаку или доминантну улогу, делује да би размимоилажење између Русије и Пољске могло дуго да потраје, с обзиром на дугогодишње антагонизме. У том смислу, не треба очекивати да би Варшава могла да буде покретач решења за превазилажење спора са Русијом, већ пре неко ко би такве процесе критички посматрао и на њих сходно томе и утицао. Нормализација политичких, економских и безбедносних веза са Москвом свакако није реалистична на краткорочном плану, а Варшава ће унутар европских и евроатлантских институција наставити да се скептично односи према таквим иницијативама, што би могло да представља додатно отежавајући фактор у иначе тромом процесу доношења одлука на нивоу ЕУ.

ЛИТЕРАТУРА

- Antczak-Barzan, Anna „Conditions of Poland’s foreign and security policy within the EU and NATO environment“, *Journal for Perspectives of Economic Political and Social Integration*, Catholic University of Lublin, Lublin, No. 1-2/2015, 135-152.
- Bieńczyk-Missala, Agnieszka „Poland’s foreign and security policy: main directions“, *UNISCI Journal*, UNISCI, Madrid, No. 40/2016, 101-118.
- European Commission, *Rule of Law: European Commission refers Poland to the European Court of Justice to protect the independence of the Polish Supreme Court*, Internet, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-5830_en.htm, 10/06/2019.
- Johnson Simon, Gary Loveman, „Starting Over: Poland After Communism“, *Harvard Business Review*, 1.3.1995.
- Kaczyński, Piotr Maciej „Poland in Europe: disappointment or merely hiccup?“, *Elcano Working paper*, Real Instituto Elcano, Madrid, No. 3/2019, 1-20.

- Ковачевић, Маја „Ограничења трансформативне моћи Европске уније и Западни Балкан“, *Међународни проблеми*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, бр. 1/2019, 26-49.
- Kozłowski, Grzegorz “20 years of the Czech Republic, Hungary and Poland in NATO: Yesterday, Today and Tomorrow,” *Diplomaatia*, International centre for defense and security, Tallin, No. 188/2019, 7-9.
- Мијалковић, Саша „Национална безбедност – од вестфалског концепта до постхладноратовског“, Војно дело, Министарство одбране, Београд, бр. 2/2009, 55-64.
- Ministry of Foreign Affairs, *Poland joined NATO 15 years ago*, Internet, https://www.msz.gov.pl/en/news/poland_joined_nato_15_years_ago, 01/06/2019.
- Morawiecki Mateusz, *Poland's vision for Europe*, Internet, <https://www.politico.eu/article/poland-vision-for-europe-mateusz-morawiecki/>, 15/06/2019.
- Polish Foreign Policy Priorities 2012-2016, Ministry of Foreign Affairs, 2012.
- Polish Foreign Policy Strategy 2017-2021, Ministry of Foreign Affairs of Poland, 2017.
- Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland, Ministry of National Defense of Poland, 2018.
- Steil Benn, *Russia's Clash With the West Is About Geography, Not Ideology*, <https://foreignpolicy.com/2018/02/12/russias-clash-with-the-west-is-about-geography-not-ideology/>, 02/06/2019.
- Stoicescu, Kalev „The Russian Threat to Security in the Baltic Sea Region“, *Briefing Paper*, International Centre for Defence and Security, Tallin, 01/2016, 1-13.

Miloš Petrović
Bogdan Stojanović

REPUBLIC OF POLAND: INTEGRATIONS MOTIVATED BY SECURITY INTERESTS?

Resume

This paper analyzes the international position and attitude of Poland as an EU and NATO member-state. Through the transatlantic dimension Poland has advanced its position in Central-Eastern Europe, which has enabled stability and high economic growth rates. The authors discuss that entry into those organizations represented not only a confirmation of European identity, but also a security imperative, directed to dissuade Russia from its affairs. During the analysis of the last two strategic foreign policy documents, a discrepancy was detected between participation in EU vs. transatlantic integrations. Warsaw selectively deepens its Eurointegration involvement and insists on greater use of intergovernmental principle, whereas in transatlantic domain it favors deeper integration within Western military alliance. Poland also sees itself as a representative of smaller EU member states and is attempting to prevent perceived challenges in EU in direction of peripherisation of Central Europe. Apart from the practical politics and history, that is also a result of the security focus of Polish foreign policy. The paper aims to show that Warsaw through the intergovernmental method attempts to increase its regional influence through international institutions, and limit power of Russia as a strategic rival which works on retrieving its dominance. It appears that political relations between Moscow and Warsaw are dictated by the game theory logic, whereas each party views the advancement of its regional influence as a necessity in order to improve its international status and security.

Having in mind the years long participation of Poland in mentioned organisations and deteriorating of relations between the transatlantic community and Russia, from the current perspective it appears that Warsaw could represent a problematic agent in domain of normalization of relations between the West and Moscow.

Keywords: European Union, NATO, relations, foreign policy, security, interest.

* Овај рад је примљен 21. јуна 2019, а прихваћен за штампу на састанку редакције 1. октобра 2019.